

ОБРАЗ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В СУСПІЛЬНІЙ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІЙ ПАМ'ЯТІ УКРАЇНЦІВ

ГОМОТЮК О.Є. (м. Тернопіль)

Copyright © 2014

УДК 008(477)+94(477)

Перефразовуючи слова Івана Франка про те, що кожне покоління пересипає храмину науки по-своєму, відзначу: кожне покоління розуміє, осмислює, оцінює знакові постаті свого народу із позицій власного сьогодення, із потреби визначення векторів руху у майбутнє, з метою зрозуміти власну ідентичність. Велетні нації дають нащадкам довготермінові дороговкази, котрі актуалізуються в історичні моменти, читаються мовою сучасного покоління.

Ось уже півтора століття поспіль українці вивчають свого генія і Пророка, адже він багатогранний, очевидно ще не до кінця пізнаний. Важливим є не так “кількісне” пошанування, бо у цьому аспекті зроблено чимало. Далеко важливішим є осмислення Поетових думок. “Велетенське явище нашої культури й новітньої історії нашого народу”, – у свій час визнавав Є.Маланюк [1, с.15].

Безперечно, висота і значимість постаті змушує нас до осягання, до росту, до напруження думок... Можливо, у цьому і закорінюється велич і загадка цього Єдиного і унікального Поета, Пророка, Генія, що уособлює своїм буттям, своєю спадщиною Серце і Душу нації, її Місію, її Ідею. Недаремно ж лише його портрет був і є у кожній родині, лише “Кобзар” став другою після Євангелії книжкою в українській оселі.

Ми свідомі того, що кожне покоління вносить свій відтінок у розуміння Шевченкової спадщини. Уже вихід “Кобзаря” (1840 р.) мав великий вплив як на суспільно-політичне життя, так і на науку, її ідейну спрямованість. Шевченкові сучасники, інтелігенти 30-40-х років XIX століття визнавали це. Зокрема П. Куліш підкреслював, що великий Поет “очистив історію од всякої омани правдивим і високим духом народнім, і споминками старосвітським перед розумними людьми вповажнив” [2, с. 267]. Для української молоді тих часів, він був національним пророком. Б. Грінченко у “Листах з Наддніпрянської України” зазначав, що в українській літературі з’явиться ще багато діячів, рівних Шевченкові талантом, але не буде вже ні одного, рівного йому за значенням у справі нашого національного відродження: будуть великі письменники, але не буде вже пророків” [3, с. 211].

Навіть законопослушний студент Київського університету О. М. Петров у доносі попечителю Київського учбового округу О. С. Траскіну про існування в Києві таємного політичного товариства про Шевченка написав таке: “Он (студент Навроцький. – О. Г.) прочитал мне 4-ре стихотворения Шевченки, имеющие своим содержанием вообще мысли явно противозаконные” (лист від 3 березня 1847 року) [4, с. 90]. У відношенні О.Ф. Орлова від 9 червня 1847 року до начальника 5-го округу корпусу жандармів О.А. Шнеля про діяльність Кирило-Мефодіївського товариства особливу тривогу викликали вірші Т.Шевченка “Сон”, “Послання і мертвим, і живим”, “Три душі” та ін. “крайне дерзкого и возмутительного содержания” [5, с. 181].

Шевченкознавство сягає своїм корінням ще до середини XIX ст. Першим почав збирати біографічні матеріали про поета М. Чалий, український педагог, інспектор Другої гімназії у Києві, з яким листувався Т. Шевченко, неодноразово обговорюючи організацію комплексу соціальних, освітніх і культурних закладів братами К. Яхненком та Ф. Смиренком. Історія розвитку, амплітуда коливань шевченкознавства залежатиме від ідеологічних конструкцій суспільства, ідейних переконань інтелектуального проводу, меж дозволеного у суспільстві. І. Франку вдалося оцінити велич постаті. “Він був сином мужика і став володарем у царстві духа. Він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури... Найкращий і найцінніший скарб доля дала йому лише по смерті – невмирущу славу і всерозквітаючу радість, яку в мільйонів людських сердець все наново збуджуватимуть його твори. Отакий був і є для нас, українців, Тарас Шевченко” [6, с. 255].

У переломні періоди української історії з новою силою оживав Т. Шевченко в історичній пам’яті. У 1917 році практично на всіх демонстраціях і маніфестаціях носили портрети Поета, а його ім’я уособлювало боротьбу за свободу і національно-політичну незалежність. Міністр закордонних справ УНР, літературний критик А. Ніковський писав, що у роки революції, в дні найбільшого вияву національної думки, над усіма прапорами, політиками, партіями “панував

він один: Український Поет...Українську переможну революцію зробив Шевченко, – не полководець, не герой, не цар, не дипломат і не німецький народний учитель, – зробив ПОЕТ” [3, с. 211-212]. Тому так наполегливо нищили його портрети більшовики упродовж 1917-1920 років.

Із 1920-х років до настання незалежності українська спільнота читала “по-своєму” Тараса Шевченка. До розгрому наукових українських шкіл у 30-х роках вдалося провести копійку працю над збиранням і вивченням сторінок біографії, розпочато дослідження над літературними здобутками Поета, наукове академічне видання його творів. Варто зауважити, що ніколи не припиняло існувати шевченкознавство, навіть у період Другої світової війни, у період політичних репресій. Попри “більшовицьку” забарвленість наукових праць радянського періоду, владний бомонд не наважувався заборонити дослідження цієї близької для кожного українця постаті. Серед широкого загалу більшовикам вдавалося трансформувати образ Шевченка у реліквію, створити образ борця із експлуатацією пролетаріату та селянства, високого пошанування здобули ідеї революційного демократизму у творчості Поета та радянського патріотизму. Саме із середини 20-х років ХХ ст. “заповіді” поета стали називати “вченням”, що лексично було ближче до радянської ідеології.

Це простежується в індивідуальній пам’яті українців. У записках книги вражень відвідувачів його могили здебільшого вживане лексичне кліше “чтим память великого учителя украинского народа, как борца за освобождение рабочих и крестьян” увиразнює процес залучення імені Тараса Шевченка до когорти борців за соціалізм і комунізм у часі становлення радянської влади. “Привет тебе, первому великому поэту-революционеру Украины от рабочих славного Ленинграда...” [7].

Читає, вивчає Т. Шевченка і сьогоденні покоління інтелектуалів, широкий загал, молодь. Вкотре намагаючись збагнути його пророчі послання, досягнути глибину закоріненості у завдання нації, розуміємо нагальну потребу повернення слова і духу Поета у суспільну, культурну свідомість, бо по-особливому увиразнюються те, що належить сьогодні до найгостріших проблем нації: духовну деградацію, культурну відсутність чи й взагалі притомність, що оголює найболючіше: знищення в Україні України.

1. Маланюк Є. Шлях до Шевченка // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. – 2010. – Вип. 3 (85). Зарубіжне шевченкознавство (з матеріалів УВАН). Частина 1. – С. 8-23.

2. Куліш П. Чого стоїть Шевченко як поет народній // Україна: антологія пам’яток державотворення, Х-ХХ ст.: у 10 т. / редкол. І.М. Дзюба [та ін.]. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. – С. 263-269.

3. Одарченко П. Тарас Шевченко в радянській літературній критиці (1920-1960) // Хроніка 2000. Український культурологічний альманах. – 2010. – Вип. 3 (85). Зарубіжне шевченкознавство (з матеріалів УВАН). Частина 1. – С. 210-281.

4. Тарас Шевченко. Документи і матеріали. – К., 1982. – № 198. – С. 90.

5. Відношення О.Ф. Орлова від 9 червня 1847 року до начальника 5-го округу корпусу жандармів О.А. Шнеля про діяльність Кирило-Мефодіївського товариства та про посилення таємного жандармського нагляду на Україні // Україна: антологія пам’яток державотворення, Х-ХХ ст.: у 10 т. / редкол. І.М. Дзюба [та ін.]. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. – С. 179-182.

6. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти т. – К.: Наукова думка, 1983. –Т. 39. – С. 255.

7. Брижицька С. Відвідувачі Чернечої гори про зняття пам’ятника “голгофа” з могили Тараса Шевченка (за рукописними матеріалами 1927–1928 років) // Збірник праць Всеукраїнської (37-ї) наукової шевченківської конференції; Черкаси, 22–24 квітня 2009 р. – Черкаси: В-во Чабаненко Ю. А., 2009. – С.14.

ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО В ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.

ГОРЕНКО Л.І. (м. Київ)

Copyright © 2014

УДК 321.911(477)“18”

Національний феномен Тараса Шевченка сягає далеко за межі літератури, культури та мистецтва загалом. Він виявив у собі найхарактерніші риси українського генотипу, синтезував досвід питомої культури, увібрав силу духу багатьох поколінь свого могутнього роду. Великий Кобзар, геніальний поет, мислитель і художник-академік, Т.Шевченко сягнув вершин української національної і світової культури. Його вважають основоположником нової української літератури й літературної мови, новатором у сфері мистецтва.